

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОНЯТЬ «ФАХІВЕЦЬ ІЗ ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ» ТА «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ»

Михайлов В. М.

*кандидат наук із державного управління, доцент,
заступник начальника з наукової роботи*

Інститут державного управління та наукових досліджень із цивільного захисту

вул. Рибальська, 18, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-5629-1500

mvn2006@ukr.net

Ключові слова:

цивільна безпека, фахівець із питань цивільної безпеки, професійна компетентність фахівця, підвищення кваліфікації.

У роботі зазначено, що гарантування безпечного життя та діяльності людей здійснюється фахівцями з питань цивільної безпеки, ефективність роботи яких залежить від їхньої професійної компетентності. Для цих фахівців дедалі важливішою стає здатність бути суб'єктом власного професійного розвитку і пошуку рішень стосовно соціально та професійно значущих проблем захисту населення. Для розуміння сутності процесів щодо підвищення кваліфікації фахівців із питань цивільної безпеки дано тлумачення найбільш поширеним дефініціям. Обґрунтовано концептуальні основи формування понятійно-термінологічного апарату в системі підвищення кваліфікації фахівців із питань цивільної безпеки. Основний акцент зроблено на аналізі базових, найпоширеніших, загальнотеоретичних понять, таких як «фахівець із питань цивільної безпеки», «професійна компетентність фахівця з питань цивільної безпеки». Відповідно до дослідження висловлено думку щодо поняття «фахівець із питань цивільної безпеки» як особи, яка володіє знаннями, вміннями та навичками з питань цивільної безпеки, здатної своєчасно їх актуалізувати і використати в заходах для захисту людей та територій від природних і техногенних загроз. Проблема професійної компетентності фахівця з питань цивільної безпеки загалом розглядається як важливий чинник здатності індивіда успішно виконувати роботу, застосовуючи сукупність знань, умінь, навичок і практичний досвід у межах професії/спеціальності для захисту життя та здоров'я людей, територій і навколишнього середовища в умовах запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій різного характеру. Науково обґрунтований понятійний апарат дослідження дозволяє розкрити зміст, мету й завдання обраного проблемного поля, виявити суперечності в думках різних учених, що, у свою чергу, відкриває широке поле застосування загальнонаукових когнітивних заходів під час вивчення цієї проблеми.

EXPLANATION OF PEDAGOGICAL CONCEPTS “CIVIL SECURITY SPECIALIST” AND “PROFESSIONAL COMPETENCE OF A CIVIL SECURITY SPECIALIST”

Mikhailov V. N.

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,

Deputy Head for Research

Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

Rybalska str., 18, Kyiv, Ukraine,

orcid.org/0000-0002-5629-1500

mvn2006@ukr.net

Key words:

civil security, civil security specialist, professional competence of a specialist, advanced professional training.

The paper notes that safe life and activities are ensured by civil security specialists whose efficiency depends on their professional competence. For these professionals, the ability to proceed with their own professional development and to find solutions to socially and professionally significant problems of public security is getting always more important. In order to understand the essence of the processes of civil security specialists' professional development, the most common definitions are set forth herein. The conceptual bases of definitions system formation to be applied in advanced training of civil security specialists are substantiated. The main emphasis is made on the analysis of basic, most common, general theoretical concepts, such as: “civil security specialist”, “professional competence of a civil security specialist”. According to the research, the definition of “a civil security specialist” implies a person who has knowledge, skills and abilities in civil security, who is able to update them in a timely manner and use them for the measures aimed to protect people and territories from natural and man-made threats. The problem of professional competence of a civil security specialist, in general, is considered as an important factor of the individual's ability to perform work successfully, applying a set of knowledge, skills, abilities and practical experience within his professional/specialized activity to protect human life and health, territories and environment trying to ensure the prevention and elimination of emergencies of various nature. Scientifically substantiated definitions' system presented in the current research allows to address the content, purpose and tasks of the chosen problematic area, to reveal contradictions in the opinions of different scientists, which, in its turn, creates a wide field for application of general scientific cognitive measures for the problem examination.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів породжує нові виклики в усіх сферах життя і діяльності людини та передусім – в освітній. Це означає, що соціально-економічні зміни, які постійно відбуваються в суспільстві, демонструють нові вимоги до сучасного фахівця, діяльність якого пов'язана з питаннями цивільної безпеки. Розгляд науково-методичних та психолого-педагогічних джерел свідчить, що в сучасних дослідженнях теоретичний і методичний аспекти розвитку професійної компетентності фахівців із питань цивільної безпеки представлені недостатньо. Відтак, *актуальність* нашої роботи зумовлена суперечністю між потребою підприємств, установ та організацій у фахівцях із питань цивіль-

ної безпеки з високим рівнем сформованості їх професійної компетентності та недостатньою розробленістю теорії і методики її розвитку. Цілеспрямований розвиток теоретичних знань передбачає вдосконалення понятійно-термінологічного апарату, що дозволяє досягнути єдиного поняття цих знань усіма науковцями досліджуваної галузі. Тому для дослідження окресленої проблеми важливим є експлікаційний аналіз понять «фахівець із питань цивільної безпеки» та «професійна компетентність фахівця з питань цивільної безпеки» в контексті подальшого визначення теоретичної основи розвитку згаданої категорії фахівців.

Виходячи з необхідності вивчення результатів досліджень для отримання нових знань, ми ознайомилися з науковими працями вітчизняних

та зарубіжних науковців щодо формування теоретичних основ професійної компетентності фахівців у системі післядипломної освіти (І. Зязюн, В. Кремень, С. Клепко, Є. Клімов, В. Лефтеров, В. Луговий, І. Мельничук, Н. Ничкало, І. Ножко, Л. Петренко, С. Пугач, В. Радкевич та інші). Важливими для нашого дослідження є результати роботи вчених щодо тлумачення досліджуваних понять у контексті підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана з питаннями цивільної безпеки, зокрема Л. Білоусової, У. Бека, О. Бикової, Н. Вовчатої, Н. Григоренко, М. Киссенджера, Л. Клос, І. Ковалю, М. Козяра, Г. Корд, О. Повстин, Ю. Таймасова, В. Тищенко, Т. Ткаченко, О. Труша, К. Уолтц, А. Хрипунова, О. Шароватової, О. Яцух та інших.

Мета статті – здійснити аналіз різних підходів до розкриття понять «фахівець із питань цивільної безпеки» та «професійна компетентність фахівця з питань цивільної безпеки» в контексті подальшого визначення теоретичної основи щодо підвищення кваліфікації цих фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, розвиток національної термінології тісно пов'язаний із розвитком пізнавального процесу у відповідній галузі, оскільки мова є засобом зберігання, обробки та передавання інформації. Відтак, у кожному науковому дослідженні постає завдання в уточненні та визначенні базових понять, тобто логічно сформованої, упорядкованої, узагальненої думки про визначений клас речей, явищ чи процесів [1]. Застосовуючи метод контекстного аналізу як дослідницького інструментарію, що передбачає поетапну процедуру дослідження понять «фахівець із питань цивільної безпеки» та «професійна компетентність фахівця з цивільної безпеки», насамперед дамо пояснення змісту понять «фахівець» та «професійна компетентність».

Вивчення наукових досліджень (С. Гвоздій, І. Гнатишин, О. Дорошенко, Л. Клос, Г. Корж, О. Повстин, В. Ягупов, І. Рябець, Л. Ряботягова, Г. Туровська, В. Филипчук та інші) свідчить про різноманіття поняття «фахівець», яке належить до найбільш уживаних у сучасній науковій теорії та в повсякденному житті, використовується для характеристики здатності людини продуктивно працювати в певній галузі. Базуючись на наукових досягненнях, І. Мельничук [2] доводить, що поняття «фахівець» та «компетентність» пов'язують насамперед з опануванням професії людиною і вважається показником її готовності до трудової діяльності, що не є можливим без спеціальної теоретичної та практичної підготовки.

У Словнику української мови поняття «фахівець» трактується так: 1. Той, хто досконало володіє якимось фахом, має високу кваліфікацію,

глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст. 2. Той, хто зробив якість заняття своєю професією [3]. На основі результатів дисертаційного дослідження, С. Гвоздій [1] визначає поняття «фахівець» як якісну характеристику людини (особистості), яка констатує, що вона володіє спеціальними знаннями, навичками, досвідом роботи в певній галузі промисловості, суспільного виробництва або науки і пройшла спеціальну підготовку до виконання обраної діяльності.

Дослідниця О. Повстин [4] характеризує фахівця, що працює в галузі безпеки людини, як суб'єкта управлінської діяльності, наділеного статусом і роллю очільника, який реалізує управлінські функції. Автор пояснює, що практика захисту населення і територій від природних і техногенних небезпек нині висуває підвищені вимоги до фахівців у галузі безпеки людини, яким необхідно мати загальні теоретичні знання з основних управлінських наук, практичні напрацювання у стратегії та тактиці управління, досвід застосування інновацій, управління персоналом і службової діяльності в галузі безпеки людини.

У контексті нашого дослідження цікавими є тлумачення Г. Корж [5], яка робить висновок, що фахівець у сфері цивільної безпеки – це спеціаліст, який володіє багатоаспектною системою компетентностей, що охоплює різні напрями безпеки людини (на професійному рівні, в надзвичайних ситуаціях та на побутовому рівні). При цьому вона вважає, що цивільна безпека є галуззю знань, в основу якої покладено науки про безпеку, які мають спільну основу й водночас певні складники: охорону праці, цивільний захист та пожежну безпеку.

У своїх дослідженнях Л. Клос [7] підтверджує тезу про те, що висококваліфікований фахівець із цивільної безпеки має володіти практичними і спеціалізованими знаннями й уміннями в галузі як технічних, так і гуманітарних наук у зв'язку з небезпеками, що виникають під час роботи; методами усунення небезпек; оцінкою професійних ризиків; адекватним інтерпретуванням ролі і місця людини у вирішенні проблем здоров'я й безпеки з усіма наслідками. Забезпеченню розвитку цілісної здорової особистості фахівця з цивільної безпеки сприяє людиноцентрична філософія освіти, заснована на гуманістичній парадигмі.

Відшуковуючи нові шляхи розвитку професійної освіти в рамках підготовки фахівців із цивільної безпеки, Г. Туровська [7] визнає, що методологічною основою дослідження особистості як фахівця є особисто-діяльнісний підхід, який створює максимальні умови для концептуальних підходів формування змісту навчальних програм за умов наступності у професійній підготовці фахівців.

Отже, аналіз наукових джерел із цієї проблеми дає підстави зробити висновок про те, що під поняттям «фахівець із питань цивільної безпеки» розуміється особа, яка володіє знаннями, вміннями та навичками, здатна своєчасно актуалізувати і використати їх для захисту життя та здоров'я людей, територій і навколишнього середовища в умовах запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій.

Із метою уточнення змісту досліджуваного поняття «професійна компетентність фахівця з питань цивільної безпеки» проведемо семантичний аналіз родових понять «компетентність» та «професійна компетентність». В основу аналізу покладено дослідження таких учених: О. Бородієнко, І. Гнатишина, І. Ковалю, А. Майборода, Ю. Таймасова. Аналіз наукової літератури показує, що зазначені поняття багатоконпонентні, міждисциплінарні, не мають у науковій літературі однозначного трактування, у різних авторів розрізняються за структурою і складом.

Цінність запровадження поняття «компетентність» полягає в його здатності поєднувати риси особистості, результати її освіти та діяльності в один показник якісних проявів її професійної діяльності. В Україні поняття «компетентність» за своєю сутністю вважається близьким до поняття «професіоналізм», «кваліфікація» і пов'язане з виконанням професійних обов'язків. У Словнику української мови поняття «компетентність» (властивість за значенням «компетентний») трактується так: 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований. 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний [3].

Проблеми підготовки компетентних фахівців, готових виконувати професійні завдання, відображена в нормативно-правових актах, розроблених у контексті державної політики щодо вищої освіти. Так, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» компетентність – це здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [8]. Із набуттям чинності зазначеного законодавчого акта розпочався новий етап реформування національної системи освіти, яка поступово переходить на нові стандарти, основою формування яких є компетентнісний підхід, а результатами формування системи компетентностей є вдосконалення якості освіти. Стандарт вищої освіти України за другим (магістерським) рівнем вищої освіти в галузі знань 26 «Цивільна безпека», спеціальність 263 «Цивільна безпека» містить компетентності, що визначають специ-

фіку підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності 263 «Цивільна безпека» та результати навчання, які визначають вимоги до знань, умінь, навичок, способів мислення та інших особистих якостей, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після успішного засвоєння освітньої програми. Зазначені у стандарті групи компетентності (інтегральна, загальні, спеціальні) та результати навчання узгоджені між собою і відповідають дескрипторам Національної рамки кваліфікацій [9].

Найбільш вагомими сутнісними характеристиками поняття «компетентність», за висновками О. Бородієнко [10], є володіння суб'єктом релевантними певній діяльності (включаючи професійну) знаннями, вміннями й навичками; здатність особистості до ефективної діяльності у певній сфері; результат інкорпорування в діяльність засвоєних раніше компетенцій; інтегрування когнітивного, діяльнісного та ціннісного аспектів.

Зміст поняття «компетентність», на думку І. Ковалю [11], поєднує в собі мотиваційні, поведінкові, когнітивні, соціальні та технологічні елементи. У такому контексті компетентнісний підхід сприяє підвищенню конкурентоспроможності фахівця рятувальної справи, особливо в умовах постійного зростання конкурентоспроможності на ринку праці. За висновками вченого, методична реалізація компетентнісного підходу в навчальних закладах ДСНС України пов'язується з використанням та впровадженням засобів педагогіки, за їх допомогою моделюються екстремальні ситуації, під час яких фахівці можуть синтезувати набуті знання, навички та практично вдосконалювати професійну майстерність.

Погоджуємося з тлумаченням Ю. Таймасова [12] про те, що компетентність фахівця пожежно-рятувальної служби є інтегрованою характеристикою його особистості, яка відображає рівень сформованості професійних знань, умінь, якостей та практичного досвіду, що дозволяють йому успішно вести професійну діяльність, спрямовану на збереження життя і здоров'я людей, охорону природних територій та господарських об'єктів в умовах виникнення пожеж, надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Досліджуючи педагогічні технології формування акмеологічної компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту для підвищення якості їхньої професійної підготовки, А. Майборода представляє компетентність як комплексну характеристику особистості, що вміщує сукупність знань, умінь, навичок, здібностей і забезпечує її успішну життєдіяльність [13]. Інші науковці зазначають, що компетентність сучасного фахівця цивільної безпеки залежить, зокрема, від рівня його готовності

до використання інформаційних технологій у професійній діяльності, комп'ютерного моделювання як системного методу створення, вивчення і використання комп'ютерних моделей у пізнанні навколишнього середовища [14].

Г. Корж доводить, що саме компетентнісний підхід до підготовки таких фахівців із питань цивільної безпеки детермінує освоєння професійних знань, формування та розвиток умінь і навичок, необхідних для ефективної реалізації професійної діяльності висококваліфікованого фахівця, який глибоко розуміє й усвідомлює власну роль у суспільстві, компетентний у професійній сфері, спроможний налагоджувати відносини в колективі, а також затребуваний на ринку праці [5].

Щодо професійної компетентності, то у сучасній науці теоретичні та практичні аспекти її формування у фахівців із безпекового напрямку діяльності аналізувались О. Биковою, О. Бородієнко, Н. Вовчастою, І. Гнатишиним, О. Євсюковим, Г. Корж, В. Садковим, Ю. Таймасовим. Українські вчені вважають, що поняття «професійна компетентність» характеризує спрямованість суб'єкта на якісне виконання професійних обов'язків; характеризує можливість, здатність і готовність суб'єкта до здійснення професійної діяльності; вміщує системні, релевантні специфіці професійної діяльності знання, навички та досвід як найбільш важливі сутнісні характеристики.

Ефективність вирішення професійних завдань визначається багатьма факторами і значною мірою рівнем розвитку професійних компетентностей спеціаліста. У цьому відношенні компетентності стають інструментом професійної діяльності, що забезпечує її успіх, оскільки фахівець повинен бути пристосованим до змін у професійній діяльності, мати адаптовані до цього навички, бути готовим до постійної самоосвіти та практичної діяльності [12].

Професійна компетентність, на думку І. Мельничук [2], визначається здатністю фахівця застосовувати набуті знання, вміння і навички, що надає змогу ефективно здійснювати професійну діяльність, тому поєднує такі типи: концептуальний (володіння теоретичними основами професії); інструментальний (володіння базовими фаховими навичками); інтегративний (спроможність поєднувати теорію та практику); контекстуальний (розуміння соціального, культурного й економічного середовища, де здійснюється професійна діяльність); адаптивний (передбачення змін, важливих для професії, готовність до них); міжособистісний (ефективне професійне спілкування). Професійна компетентність за О. Бородієнко [10] – це складна інтегрована характеристика особистості, яка визначає її здатність ефективно вирішувати очікувані й непередбачені ситуації

контексту професійної діяльності з орієнтацією на результативність.

За результатами досліджень, С. Пугач [15] доходить висновку, що професійна компетентність фахівця є інтегративним комплексним утворенням, що забезпечується єдністю знань, умінь і навичок, цінностей та мотивації особистості. Керуючись цим утворенням, фахівець виконує професійні обов'язки. Особливо підкреслюється необхідність набуття здатності до прийняття адекватних рішень у «нестандартних» ситуаціях, в умовах дефіциту часу та наявності навичок оптимальної взаємодії з іншими учасниками процесу в спільній діяльності.

Професійна компетентність фахівця пожежно-рятувальної служби, як доводить Ю. Таймасов, є єдністю мотиваційно-ціннісного (інтересу й ціннісного ставлення до ліквідації надзвичайних ситуацій різних характерів, якостей професійно-компетентного пожежно-рятувальника: особистісних і професійних), когнітивно-операційного (професійно значущих знань, основних спеціальних пожежно-рятувальних умінь і навичок) і рефлексійно-оцінного (аналіз й оцінка власної професійної діяльності) структурних компонентів [12]. Поняття «професійна компетентність фахівця оперативно-рятувальної служби» А. Майборода розуміє як комплексну характеристику особистості майбутнього фахівця, що представлена різними компетентностями, необхідними для успішного виконання професійної діяльності, які, зокрема, забезпечують його високу, стабільну, ефективну діяльність та активний саморозвиток; за своєю природою є продуктом професійної підготовки, наслідком особистісного зростання, самоорганізації, діяльнісного та особистісного досвіду майбутнього фахівця [13].

У результаті дослідження І. Ножко [16] наголошує, що сформована сукупність усвідомлених і взятих до реалізації спонукань до здійснення професійної діяльності, що формуються в процесі навчання, представлених у формі моделі професійної компетентності фахівця цивільного захисту, є основою для постійного прагнення до вдосконалення професійно важливих якостей фахівця як в особистісному, так і в професійному плані в процесі подальшої професійної діяльності.

Досліджуючи проблему професійної компетентності у фахівців під час вивчення дисциплін безпекового циклу, О. Панчук [17] аналізує різні методи її формування, з'ясовує переваги та недоліки різних систем навчання, а також розглядає практичні аспекти формування в працівників професійних компетенцій щодо дотримання безпечних умов праці. При цьому автор зауважує, що формування у фахівців компетентності з безпеки

життя та діяльності людини відбувається за умови використання принципів наступності та безперервності навчання.

Зі збільшенням обсягів завдань щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню та ліквідації їх наслідків збільшується відповідальність і зростають вимоги до професійної компетентності фахівців цивільного захисту. У кожного з них мають бути сформовані наступні риси: насамперед – професійна скерованість, що визначає стійкий інтерес до своєї діяльності, прагнення опанувати знання, вміння і навички, виробити необхідні якості та риси характеру. На цьому базується формування професійної компетентності (здатність ефективно застосовувати результати освітньої підготовки), а також готовність до виконання професійної діяльності за будь-яких обставин [18].

Ураховуючи величезне значення роботи фахівців із питань цивільної безпеки для збереження життя і здоров'я людей, їхня професійна компетентність, як зазначає О. Шароватова [19], повинна вмійшувати як теоретичні знання, так і вміння грамотно й оперативно застосовувати ці знання на практиці, виходячи з конкретної ситуації. Проте, як продовжує автор, в умовах сьогодення перелік компетентнісних вимог до цих фахівців потребує певної деталізації та уточнень, що відповідають вимогам часу.

Проведений аналіз літератури дає нам змогу запропонувати власне визначення поняття «*професійна компетентність фахівця з питань*

цивільної безпеки» як інтегрованої характеристики особистості, котра відображає рівень сформованості професійних знань, умінь та навичок, що базуються на складниках цивільного захисту, охорони праці та правоохоронної діяльності, які дозволяють йому, з урахуванням досвіду, успішно вести професійну діяльність, спрямовану на захист життя та здоров'я людей, територій і навколишнього середовища в умовах запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій різного характеру.

Висновки. Дослідження різних підходів до розкриття понять «фахівець із питань цивільної безпеки» та «професійна компетентність фахівця з питань цивільної безпеки» в контексті подальшого визначення теоретичної основи щодо підвищення кваліфікації дозволило встановити, що кожне з представлених трактувань містить характеристику певного його аспекту. Уважаємо, що науково обґрунтований нами понятійний апарат дослідження дозволяє розкрити зміст, мету й завдання обраного проблемного поля, виявити суперечності в думках різних учених. Досліджений понятійний апарат є предметом як рефлексії, так і теоретичного аналізу, він відкриває можливість застосування загальнонаукових когнітивних інструментів, а ще не вивчені аспекти понятійно-термінологічного апарату вимагають подальших наукових досліджень із метою уточнення, деталізації та кращого формулювання для досягнення єдиного поняття цих знань усіма науковцями досліджуваної галузі.

Література

1. Гвозд'їй С.П. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до безпеки життя і професійної діяльності : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2017. 525 с.
2. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 585 с.
3. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. С. 250.
4. Повстин О.В. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки до управлінської діяльності майбутніх фахівців у галузі безпеки людини : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2019. 40 с.
5. Корж Г. І. Розвиток ціннісного ставлення до власного здоров'я у майбутніх фахівців з цивільної безпеки : дис. ... канд. пед. наук : 015. Львів, 2020. 232 с.
6. Клос Л.Є., Мукан Н.В., Криштанович М.Ф. Формування особистості фахівця з цивільної безпеки на засадах цінності здоров'я: гуманістична парадигма. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2020. С. 123–132. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-66-123-132>.
7. Туровська Г.І., Филипчук В.Л. Нові шляхи розвитку професійної освіти у підготовці фахівців з цивільної безпеки. *Наукові записки РДГУ*. 2017. С. 234–236.
8. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 05.12.2020).
9. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальності 263 «Цивільна безпека» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

10. Бородієнко О.В. Теорія і практика розвитку професійної компетентності керівників структурних підрозділів підприємств сфери зв'язку : монографія. за наук. ред. В.О. Радкевич. Біла Церква : Видавець Пшонківський О.В, 2017. 422 с.
11. Коваль І.С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 304 с.
12. Таймасов Ю.С. Розвиток професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2015. 20 с.
13. Майборода А.О. Формування акмеологічної компетентності майбутнього фахівця оперативно-рятувальної служби цивільного захисту у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2014. 22 с.
14. Білоусова Л.І., Горонескуль М.М. Комп'ютерне моделювання як засіб розвитку професійних якостей майбутніх фахівців з цивільної безпеки. *Стратегія якості в промисловості та освіті* : матеріали VII міжнар. конфер. м. Варна, 3–10 червня 2011 р. Варна, 2016. С. 361–362.
15. Пугач С.С. Теоретичні і методичні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування у системі неперервної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 015. Вінниця, 2020. 536 с.
16. Ножко І.О. Мотивація професійного вдосконалення як детермінанта розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця цивільного захисту. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. № 6. 2017. С. 111–115.
17. Панчук О.П. Особливості формування професійної компетентності при вивченні дисциплін безпекового циклу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія «Педагогічна»*. 2017. № 23. С. 25–27.
18. Козяр М.М., Литвин А.В. Теоретичні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних ситуаціях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2017. № 1. С. 85–98. URL: <http://sci.ldubgd.edu.ua:8080/handle/123456789/4632>.
19. Шароватова О.П. Компетентнісний підхід при підготовці нового покоління фахівців у сфері цивільної безпеки. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. С. 295–304.

References

1. Gvozdiy, S. P. (2017). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei do bezpeky zhyttia i profesiinnoi diialnost [Theoretical and methodical bases of future specialists of socionomic specialities training to the safety of life and professional activity]. *Doctor's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
2. Melnychuk, I. M. (2011). Teoriia i metodyka profesiinnoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Theory and methods of future social workers professional training by means of interactive technologies in the education of high learning]. *Doctor's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
3. Bilodid, I. K. (1970-1980). *Slovyuk ukrainskoi movy: v 11 tt. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols.]*. AN URSS. Instytut movoznavstva: Naukova dumka. T. 4, (pp 250). Kyiv [in Ukrainian].
4. Povstyn, O. V. (2019). Teoretychni ta metodychni zasady profesiinnoi pidhotovky do upravlinskoï diialnosti maibutnikh fakhivtsiv u haluzi bezpeky liudyny [Theoretical and methodical basis of professional training to management activity of future specialists in the human safety field]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
5. Korzh, H. I. (2020). Rozvytok tsinnisnoho stavlennia do vlasnoho zdorovia u maibutnikh fakhivtsiv z tsyvilnoi bezpeky [Value Attitude Development to Own Health of Future Specialists in Civil Security]. *Doctor's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
6. Klos, L. Ye., Mukan, N. V., & Kryshtanovych, M. F. (2020). Formuvannia osobystosti fakhivtsia z tsyvilnoi bezpeky na zasadakh tsinnosti zdorovia: humanistychna paradyhma [Forming the personality of a civil security specialist based on the values of health: a humanistic paradigm]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity - Problems of Engineering Pedagogic Education*, 123–132. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-66-123-132>.
7. Turovska, H. I., & Fylypchuk, V. L. (2017). *Novi shliakhy rozvytku profesiinnoi osvity u pidhotovtsi fakhivtsiv z tsyvilnoi bezpeky [New ways to develop vocational education in the training of civil security professionals]*. Naukovi zapysky RDHU, (pp. 234–236). Rivne [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu : pryiniaty 1 lyp. 2014 roku № 1556-VII [Law of Ukraine on Higher Education: adopted on July 1. 2014 № 1556-VII] (2014 August 6). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 148 [in Ukrainian].

9. Nakaz Ministerstva osvity i nauky «Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnosti 263 «Tsyvilna bezpeka» dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity» [Order of the Ministry of Education and Science «On approval of the standard of higher education in the specialty 263 « Civil Security» for the second (master's) level of higher education»]. (n.d.). *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzhenni-standarti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].
10. Borodiienko, O. V. (2017). Teoriia i praktyka rozvytku profesiinoi kompetentnosti kerivnykiv strukturnykh pidrozdiliv pidpriemstv sfery zviazku : monohrafiia [Theory and practice of professional competence development of heads of structural subdivisions of communication enterprises: a monograph]. (pp. 422). Bila Tserkva: Vydavets Pshonkivskyyi O. V. [in Ukrainian].
11. Koval, I. S. (2017). Formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnykh riatuvalnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh [Shaping future rescuers professional readiness to work in extreme conditions]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
12. Taimasov, Yu. S. (2015). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv pozhezhno-riatuvalnoi sluzhby u systemi pidvyshchennia kvalifikatsii [The development of professional competence of fire and rescue service specialists in a system of professional development. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
13. Maiboroda, A. O. (2014). Formuvannia akmeolohichnoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia operatyvno-riatuvalnoi sluzhby tsyvilnoho zakhystu u protsesi profesiinoi pidhotovky [Forming the acmeological competence of future specialist of operative and rescue service of civil protection in the professional training process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. P.-Khmelnyskyi [in Ukrainian].
14. Bilousova, L. I., & Horoneskul, M. M. (2011) Kompiuterne modeliuвання yak zasib rozvytku profesiynykh yakosti maibutnykh fakhivtsiv z tsyvilnoi bezpeky [Computer modeling as a means of developing the professional qualities of future civil security professionals]. *Stratehiia yakosti v promyslovosti ta osviti – Quality strategy in industry and education: Materials VII international. conference*, (pp. 361-362). Varna [in Bulgaria].
15. Pugach, S. S. (2020). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv z obliku i opodatkovannia u systemi neperervnoi osvity [Theoretical and methodological principles of the formation of the legal competence of future specialists in accounting and taxation in the system of continuous education]. *Doctor's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
16. Nozhko, I. O. (2017). Motyvatsiia profesiinoho vdoskonalennia yak determinanta rozvytku profesiinoi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia tsyvilnoho zakhystu [Motivation for professional development as a determinant of the development of professional competence of the future civil defense specialist]: *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriiia «Pedagogichni nauky» – Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series «Pedagogical Sciences»*. 6, 111–115. Cherkasy [in Ukrainian].
17. Panchuk, O. P. (2017). Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti pry vyvchenni dystsyplin bezpekovooho tsykladu [Features of formation of professional competence at studying of disciplines of a safety cycle]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohienka. Seriiia: Pedagogichna – Scientific works of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko national university. Series of pedagogical*, 23, 25-27. Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
18. Koziar, M. M., & Lytvyn, A. V. (2017). Teoretychni zasady formuvannia hotovnosti fakhivtsiv tsyvilnoho zakhystu do diialnosti v ekstremalnykh sytuatsiiakh [Theoretical bases of formation of readiness of specialists of civil defense to activity in extreme situations]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of vocational education*, 1, 85-98. Retrieved from <http://sci.lidubgd.edu.ua:8080/handle/123456789/4632> [in Ukrainian].
19. Sharovatova, O. P. (2016). Kompetentnisnyi pidkhid pry pidhotovtsi novoho pokolinnia fakhivtsiv u sferi tsyvilnoi bezpeky [Competence approach in training a new generation of specialists in the field of civil security]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Lokhansk Taras Shevchenko National University*, 295–304. Lugansk [in Ukrainian].